

ETIK I ARBEJDET MED MENNESKER

Anmeldelse af Torsten Erlandsen

Professionsetik – Om etiske perspektiver i arbejdet med mennesker henvender sig især til lærere, pædagoger, socialrådgivere og sygeplejersker. Ud over forord og indledning indeholder bogen fem bidrag. Man har bevidst valgt at bruge betegnelsen ”klient”, ”patient” og ”elev” om den person, den professionelle skal hjælpe og forholde sig til frem for ”bruger”, fordi det fører tankerne hen på ”kunder” og giver et misvisende billede af de personer, som har brug for hjælp.

I kapitel 1 ”Professioner og professionsetik – Hvad er det?” skriver Svein Aage Christoffersen, at etikken ikke kun kan forstås som forholdet mellem professionsudøver og klient, men også må forstås i lyset af forholdet mellem profession og samfund. Christoffersen skelner mellem professioner, som primært arbejder med ting og teorier og så professioner, som arbejder med mennesker ansigt til ansigt og rejser det grundlæggende spørgsmål: hvad kan professionsetikken forankres i? Er det professionens politiske mandat? Den professionelles særlige kompetencer? Eller de særlige opgaver, den professionelle udfører? For at finde svar herpå tager Christoffersen afsæt i de traditionelle positioner, som tidligere har domineret professionslitteraturen. For det første Talcott Parsons som hævder, at samfundet har overdraget bestemte opgaver til professionen, fordi de besidder særlige kompetencer, hvorfor der kan etableres en social kontrakt mellem profession og samfund. For det andet Max Weber, der betragter professio-

ner som lukkede grupper, der stræber efter et professionsmonopol for at skaffe sig status, magt og penge. For det tredje Michel Foucault, der har inspireret til en professionsforståelse, hvor samfundets interesse i professionernes arbejde understreges. Skolen er således ikke blot til for barnets skyld, men i lige så høj grad for samfundets skyld, og dermed bliver det også professionens opgave at sørge for dette. Professionerne bliver herved en del af samfundets sociale kontrolmekanismer. Endelig advarer Christoffersen mod, at selv om professionernes opgave er at hjælpe mennesker, må man som professionel ikke forfalde til kun at betragte disse mennesker ud fra et ”mangel-perspektiv”, men også som mennesker med potentialer og udviklingsmuligheder.

I kapitel 2 skelner Trygve Wyller mellem en almen professionsetik og en specifik professionsetik. Han mener, at det er nødvendigt at arbejde mere med den almene professionsetik, fordi den professionelle møder klienten dels som medmenneske dels som klient. Wyller tager her afsæt i den irsk-amerikanske moralfilosof Alasdair MacIntyre, som anfører, at det gode liv er handlingens mål. Handlingen må have et mål, fordi livet i sig selv må have et mål. I den forbindelse advarer Wyller mod, at etikken kun forankres i det, man kalder sindelagsetik, som tidligere har domineret inden for de social- og sundhedsfaglige professioner. Her giver han eksempler på, at foranstaltninger med de bedste hensigter efterfølgende fik alvorlige og ikke tilsigtede konsekvenser for de pågældende. Desuden refererer Wyller til den norske filosof Hans Skjervheim, som bl.a. anfører, at teori er nødvendig for at skelne mellem god og dårlig praksis. Endvi-

dere bruger han Skjervheims påpegning af den treleddede relation i forholdet mellem to mennesker. Dette forhold dækker over, at der dels er de to personer, men hertil kommer, at der også er den sag, som den ene person tager op med den anden. Og det etisk afgørende er, hvordan den person, som får fremlagt en sag, forholder sig til dette tredje.

I kapitel 3 sætter Svein Aage Christoffersen fokus på den professionelles etiske og moralske kompetence. Professionsetik handler bl.a. om mødet med mennesker ansigt til ansigt, at mødet er handlingsorienteret samt, at mødet er sagligt eller fagligt formidlet. Den professionelle indgår ikke i mødet på egne vegne, men på vegne af en institution eller et system. Professionsetik er mere end blot regler. Den skal også hjælpe os til at forstå den situation, vi befinder os i.

Centralt i professionelt arbejde er det professionelle skøn, som trækker på forskellige kilder: faglig viden, konventioner og rutiner, egne praksiserfaringer, egne personlige erfaringer, forbilleder og gode eksempler, livs- og menneskesyn. Men bag dømmekraften finder Christoffersen, med afsæt i K.E. Løgstrup, den etiske fordring, som er uafhængig af tid og sted og derfor til stede altid.

Christoffersen fortsætter i 4. kapitel med den hårfine grænse mellem, hvornår en professionel indsats er en hjælp, og hvornår den er et overgreb. Her trækkes igen på Løgstrup, der siger, at vi er gået for vidt, når vi ikke alene vil bestemme, hvad der er til den andens bedste, men også vil bestemme den andens reaktion på vores beslutninger og handlinger. Løgstrup taler her om "urørlighedszoner", et begreb som Christoffersen bruger til at indkredse grænserne i professionsetikken.

F.eks. kan man fint diskutere grunde til, at man gør sådan og sådan, men hvis man også begynder at tilskrive den anden bestemte motiver, kan det hurtigt udarte til overgreb, hvor fagligheden forsvinder. En anden urørlighedszone er den enkeltes mentale reserver, hvor den professionelle må behandle den anden respektfuldt, selv om vedkommende ikke har mange mentale reserver. Endelig er der livsmodet, både hos den anden og den professionelle. Her må den professionelle ikke overføre sin egen evt. pessimisme til den anden, ligesom den pro-



Svein Aage Christoffersen (red., 2013).
Professionsetik: Om etiske perspektiver i arbejdet med mennesker.

152 sider, kr. 229,-.

Klims forlag.



Per Lorentzen (2013).

Ansvar og etik i socialpædagogisk arbejde.

264 sider, kr. 299,-.

Akademisk Forlag.

fessionelle må give plads til den andens optimisme, selv om det ser håbløst ud.

I kapitel 5 skriver Knut W. Ruyter om dyder i professionelt arbejde. Professionsudøvelse forudsætter, at man kan sit håndværk og er fagligt dygtig. Men den forudsætter også, at professionsudøveren har tilegnet sig bestemte dyder. Ruyter vil bl.a. behandle spørgsmålene om professionernes plads i det moderne samfund og selvregulering som et vigtigt kendetegn ved en profession, samt hvordan man uddannes til at have de ønskelige moralske kvalifikationer til at arbejde med mennesker. Dette indløses kun delvist. Der gives en række eksempler på dilemmafyldte episoder, som vil være gode afsæt til analyser og diskussioner, men hvordan undervisningen så skal være bliver ikke uddybet. Til gengæld er der mere kød på behandlingen af den professionelle etiske ansvar over for problematisk praksis inden for egne rækker.

Ansvar og etik i socialpædagogisk arbejde er skrevet til pædagoger, socialpædagoger og pædagogstuderende. Bogen består ud over indledning af 10 kapitler og fokuserer på, hvordan forskellige faglige tilgange stiller socialpædagogen over for dilemmaer og udfordringer. Lorentzen skelner mellem "metodisk-instrumentelle", "reflekterende" og "ansvarlige" faglige tilgange. Den metodisk-instrumentelle tilgang drejer sig om de mål, opgaver eller problemer, som skal løses. Den reflekterende tilgang drejer sig om dilemmaer ved den metodisk-instrumentelle praksis, mens den ansvarlige faglige tilgang tager afsæt i Mikhail Bakhtins dialogiske etik, som forholder sig kritisk til Kants universelle og objektive principper for afgørelser af, hvad der er etisk rigtigt at gøre.

I kapitel 1 introduceres en historie om en beboer, som ikke vil stå op om morgenen. Denne historie udfoldes dels i forhold til, hvordan personalegruppen forholder sig til denne beboer samt, hvordan især én af socialpædagogerne forholder sig hertil. Denne historie udfoldes i resten af bogen til etablering af en etisk teori og forståelse, som forholder sig til både det "metodisk-instrumentelle", det "reflekterende" og den "ansvarlige" faglige tilgang til socialpædagogisk arbejde. Undervejs er der referencer til hele kongerækken - og lidt til - inden for etikken, men det sker på en sådan måde, at man ikke tænker "name-dropping" eller "be-lærebogsagtig". I ste-

det imponeres man over den fine dialog, der etableres mellem referencerne og bogens gennemgående historie og udviklingen af den faglige etik.

I kapitel 2 rejses spørgsmålet om det gode liv og forholdet mellem mål og midler. F.eks. er der i dag fokus på "effektive" midler, dvs. midler som vi ved har en bestemt ønsket virkning. Men hvad nu, hvis et sådant middel gør beboeren mere rådvild eller mismodig. Her er Lorentzen klar i mælet, hvis midlet gør beboeren mismodig, skal vi lade det ligge, selv om det har dokumenteret effekt. Derfor kan en evaluering af indsatsen iflg. Lorentzen heller ikke begrænses til en måling af resultater eller en måling af det, vi kan måle.

Faglig praksis, etik og kreativitet behandles i kapitel 3. Lorentzen anfører, at hverken teorier eller metoder fremkalder originalitet og kreativitet, det kan kun mennesker gøre. Kapitlet behandler socialpædagogens handlekompetence. Handlekompetence ligger ikke i en håndbog eller en lærebog, selv om det er godt at have en håndbog. Men lige som en kogebog ikke af sig selv laver en bestemt ret - det gør kokken, således laver procedurer og regler heller ikke ændringer og udvikling - det gør socialpædagogen og beboeren. Handlekompetence handler også om kreativitet, dvs. evnen til at handle improviserende, spontant og umiddelbart efterhånden som ting sker. At være socialpædagog indebærer, at man til hver en tid har et mål med det, man gør, men hvad målet er, skifter ofte fra det ene øjeblik til det næste, og forandring opstår som regel i de "tomme" øjeblikke, hvor man ikke helt ved, hvad man skal sige eller gøre (s. 117).

I kapitel 4 behandles "samhandling" og "dialogisk klogskab". Samhandling dækker over, at begge parter - socialpædagogen og beboeren - er med til at definere situationen, hvilket socialpædagogen som professionel aldrig må glemme. Og dialogisk klogskab kommer til udtryk ved socialpædagogens sensitivitet over for beboerens eventuelle ambivalens og tvetydighed i stemning og væremåde. Hvis socialpædagogen kun ser eller vil se negativitet og modstand hos beboeren, bliver der aldrig mulighed for udvikling for nogle af parterne.

Kapitel 5 behandler begreberne: refleksion, skøn og dømmekraft. Der tages afsæt i et dialogisk perspektiv, hvilket for det første dækker over, at hverken manglende færdigheder eller kompetencer heri, hvad enten det er genetisk, neurologisk betinget eller funderet i andre handicaps, må forhindre en beboer i at være inkluderet i dialogiske og gensidige relationer. Dernæst gøres der opmærksom på, at der er forskel på kritisk refleksion og så at

fortælle historier. Når man fortæller en historie, etablerer man en begyndelse, en midte og en afslutning, for sådan bygges en historie op. Men her ved bliver det sjældent en korrekt gengivelse af den faktiske virkelige historie, for her er der ingen given og fast begyndelse, midte og afslutning. Ingen hændelser i det virkelige liv (s. 168) peger fremad i bare én retning. Lorentzens pointe er bl.a., at den kritiske refleksion først kan ske, hvis vi kommer på afstand af det skete. Først her kan man sætte spørgsmål ved det givne og alment accepterede.

Kapitel 6 har overskriften 'fornuft og følelser'. Lorentzen anfører, at følelser som opgiveness og irritation i sig selv ikke er uprofessionelle, men de bliver det, hvis de kommer til at bestemme personalets faglige tilgang (s. 201). Følelser er ikke bare drivkraft bag tænkning, men motiverer også til vurderinger, der fører til handling. Alle følelsesmæssige reaktioner er selvfølgelig ikke sunde og hensigtsmæssige, men Lorentzen mener, at jo mere socialpædagogen er opfyldt af en bestemt følelse – f.eks. vrede – des mindre er risikoen for, at hun gør noget overilet. Modsat hvis hun undertrykker følelserne og ikke erkender dem, des større er risikoen for at hun handler overilet og ufornuftigt (s. 205).

I kapitel 7 behandles bl.a. det forhold, at den socialpædagogiske indsats let kan udarte til at socialpædagogen bliver en slags politibetjent over for beboeren, f.eks. "madpoliti" eller "stå op politi" eller "medicinpoliti" og jo mere det bliver udtalt, jo mere forsvinder socialpædagogen.

I kapitel 8 drøftes samtalen om det etiske og det forhold, at etiske dilemmaer er af en sådan karakter, at der ikke er en facitliste, og at problemstillingen ofte er meget kompleks. Og måske er der ikke kun én løsning. Hertil kommer, at etiske vurderinger og handlinger ofte er baseret på intuition, som udelukker, at der kan gives et logisk rigtigt svar.

'En dialogisk etik' er overskriften til kapitel 9. Og det er der en god grund til. I kapitlet bliver læseren udsat for etikken i et helikopterperspektiv samt de tænkere – f.eks. Bahktin - som har været med til at præge Lorentzen. Men der er et alvorligt

budskab i kapitlet. For Lorentzen advarer mod at vi luller os ind i, at vi skal forstå den andens følelser og tanker og tage hensyn til dem og være åbne, medlevende og lyttende, fordi det hele så vil gå op i en højere enhed. Denne drøm afviser Lorentzen. Derfor den dialogiske etik: der er altid mindst to parter, ikke en fælles personlighed - et stort fælles selv.

Det sidste – og korteste – kapitel, kapitel 10 slutter af med en vigtig pointe, nemlig at socialpædagogen hele tiden skal se de faglige tilgange for muligheder og begrænsninger i lyset af sin samhandling med beboeren. Og det vil altid ske i et spændingsfelt mellem, hvad hun selv mener er bedst at gøre, og hvad hun ud fra faglige hensyn er pålagt at gøre.

Sammenfatning

Begge bøger anfører, at de er skrevet til pædagoger, men jeg synes, at pædagoger og socialpædagoger kun i beskedent omfang får relevante etiske problemstillinger og begreber præsenteret i den første bog. De skal i hvert fald selv foretage en række mellemregninger, hvilket kan være sundt nok, men antologien er afgjort mest rettet mod social- og sundhedsfagligt arbejde.

Til gengæld vil den anden bog gå rent ind hos socialpædagoger. Da bogen er bundet op på en løbende fortælling om socialpædagogisk arbejde i forhold til voksne, skal der laves lidt mellemregning, før pædagoger i daginstitutioner skal kunne få glæde af den. Bogen er oplagt som grundbog på den kommende specialisering i "social- og specialpædagogisk arbejde" i den nye pædagoguddannelse, da Lorentzen forener en dybtgående indsigt i arbejdsområdet med en lige så dybtgående indsigt i etikken. Den måde bogen udfolder sig på - dels i kapitlerne dels fra det ene kapitel til det andet – er eksemplarisk og tro mod den etiske tænkning, bogen selv lægger for dagen. Det eneste man kunne savne er overvejelser over, hvorvidt den stigen- statslige regulering af professionerne også vil komme til at gribe ind i håndhævelsen af socialpædagogers faglige etik.